

Загальні риси зовнішньоторговельних зв'язків України

Костюк В.С., к.е.н., доцент

Уманський національний університет садівництва

Зростання є дуже бажаним економічним розвитком для України. Проте реальність вказує на виникнення нових питань, пов'язаних із нещодавнім поворотом економічних показників у зворотному напрямку. Найголовнішими із цих питань є, звичайно, ті, що стосуються причин: які саме чинники, екзогенні чи ендогенні дають поштовх для економічного зростання, чи перешкоджають цьому? Пояснити зростання – надзвичайно привабливе академічне завдання, котре займало і займає найкращі уми економістів всього світу протягом століть. Але варто розуміти, що це завдання носить не лише теоретичний, а й практичний характер, тобто, зростання не заради самого зростання, а для підвищення матеріального, культурного, духовного рівня життя людей.

Найважливішими завданнями більшості країн світу є прискорення темпів економічного зростання, глибокі структурні зрушення в економіці, модернізація соціально-економічних відносин. Проте, світова криза змусила по-новому осмислити основні фактори зростання і їх роль у світовій економіці. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває комплексний аналіз факторів економічного зростання, оцінка прискорювальних і гальмівних імпульсів, які вони породжують. Не заперечуючи значення інвестицій, що поліпшують продуктивність національних ресурсів, інновацій і технологічних зрушень, які не тільки істотно підвищують ефективність діяльності, а й створюють нові конкурентні переваги, змін у підготовці робочої сили або інвестицій у розвиток людських ресурсів, ми зупинимось на міжнародній торгівлі. Саме міжнародна торгівля може дати імпульс зростанню країни, створивши можливість для реалізації її істотних порівняльних переваг і розвитку нових, стимулюючи більш швидке й ефективне використання внутрішніх ресурсів і даючи країні змогу

отримувати вигоди і переваги спеціалізації та участі в міжнародному поділі праці.

У світовій економічній літературі виділяється кілька найбільш відомих емпіричних досліджень, які оцінюють роль експорту в економічному зростанні країни. Вони відрізняються за методикою, діапазоном країн, часовими горизонтами. Дослідження М.Мікалопулоса, К.Джея, М.Мікаелі, А.Крюгер вказують на те, що темпи зростання ВВП і темпи зростання експорту високо корелюються між собою.

Життєва необхідність експортно-імпоротної діяльності зумовлена тим, що за рахунок цього країни мають можливість задовольняти свої потреби в сировині, капітальних товарах, технології, які не виробляються місцевими підприємствами (або виробляються з високими витратами), і, навпаки, нарощувати виробництво в розрахунку на попит світового ринку на ті товари, щодо яких вони мають порівняльні переваги спеціалізації. Додатковий попит за рахунок зовнішнього ринку допомагає подолати вузькість внутрішнього ринку, збільшити ефект економії масштабів. Експортне виробництво може давати значний імпульс для розширення меж внутрішнього платоспроможного попиту. Крім прямого впливу на збільшення темпів зростання, додаткового залучення у виробництво робочої сили, що має значний соціальний ефект, нарощування експорту справляє багатогранний непрямий вплив на темпи відтворення. Поява і зміцнення численних підприємств, які обслуговують експортний сектор (суміжні й допоміжні виробництва, постачальники, субпідрядники), допомагають подолати інерційність і є ще одним важливим компонентом динамізації зростання.

Надзвичайно важливу роль при цьому відіграє ще один фактор – підвищення конкурентоспроможності національного виробництва. Експортна конкурентоспроможність країни є одним із важливих показників ефективності її інтеграції у світове господарство та адаптації до сучасної

глобальної економіки. Конкурентоспроможність країни відображає ключові показники її експортної діяльності, а саме:

- питому вагу міжнародних ринків, які контролює країна;
- диверсифікованість „кошика” експорту країни;
- сталі темпи зростання експорту країни за тривалий період часу;
- зростання науко-, техномісткого вмісту експорту країни;
- розширення кількості національних компаній-експортерів, що можуть успішно конкурувати на міжнародних ринках.

Як наслідок, країна, що має більшу експортну конкурентоспроможність, генерує більше багатство. Стабільне зростання експортних доходів дає змогу нагромаджувати значні валютні резерви та збільшувати імпорт товарів, послуг, знань. Це створює сприятливі умови для подальшого зростання продуктивності праці та життєвого рівня населення.

Підтримання конкурентоспроможності країни означає нагромадження її динамічних порівняльних переваг. Експортна діяльність допомагає отримувати зовнішні зворотні „імпульси підтримки”. Підпадання під тиск світової конкуренції дає можливість підприємствам отримувати більший доступ до технології та інформації, ніж існування лише в умовах внутрішньої конкуренції.

У міжнародній торгівлі прослідковується функція кількох одночасно діючих взаємопов'язаних змінних. Розвиток технології, наприклад, тісно пов'язаний з експортними операціями, чи то внаслідок того, що технологічні зрушення роблять товар конкурентоспроможнішим, чи то тому, що технологія матеріалізується в нове обладнання, на яке зростає попит на світовому ринку.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності по-різному забезпечує підтримку національного товаровиробника. Для України, як і для багатьох інших країн, пріоритетним залишається активне використання протекціоністських заходів. В умовах зростаючого дефіциту торгового балансу це може і виправдати урядову політику. Проте, необхідно більш

детально на теоретичному і практичному рівні обґрунтувати необхідність імпортозаміщення, показати не лише позитивні, а й негативні наслідки цього процесу для української економіки і не лише на даний час, а й на перспективу.

Існують різні підходи урядів щодо модернізації економіки. Беручи до уваги геополітичні, історичні, економічні особливості розвитку України, зупинимось на прикладі латиноамериканської та східноазійської модернізації. Норвезький економіст Ерік Райнерт у книзі „Як багаті країни стали багатими і чому бідні країни залишаються бідними” порівнює латиноамериканський підхід до модернізації в 1970-1990 –х роках зі східноазійським. Латинська Америка впроваджувала стратегію імпортозаміщення з постійним захистом таких базових галузей як важке машинобудування, металургія, сільське господарство. Ключові технології імпортувались, а в середині країн орієнтувались на зборку з імпортованих комплектуючих. Ця стратегія одержала назву „поверхневої індустріалізації”. Галузі, які знаходились під захистом державної протекціоністської політики, не ставали на шлях інноваційного розвитку, а, відповідно, не створювали великого попиту на кваліфіковану робочу силу. Це призводило, в умовах збільшення інвестицій в освіту, до відтоку робочої сили за кордон. В розподілі капіталу, робочих місць і привілеїв домінував непотизм - надання родичам або знайомим посад незалежно від їхніх професійних здібностей, що створює закриту систему, коли робота високопосадовим чиновником стає привілеєм для обраних. Державна служба з її мізерними офіційними зарплатами приваблює людей через корупційну „надбавку”.

Нерівномірний розподіл доходів обмежував розмір внутрішнього ринку і зменшував конкурентоспроможність місцевих галузей. Прибуток створювався завдячуючи статичному присвоєнню ренти.

На противагу латиноамериканському шляху, Східна Азія впроваджувала стратегію просування експорту з тимчасовим захистом нових галузей від глобального ринку. Ця стратегія базувалась на динамічному

шумпетерівському розумінні світу – інноваційному „креативному руйнуванні”. В основу розвитку економіки країни була закладена підтримка внутрішньої конкуренції. Ключові технології розроблялись і контролювались місцевими компаніями, а не імпортувались з-за кордону. Нові інноваційні галузі підвищували попит на висококваліфіковану робочу силу, що в свою чергу впливало на престижність вищої освіти і збільшувало інвестиції в неї. В розподілі капіталу, робочих місць і привілеїв домінували принципи меритократії, тобто принципи управління, згідно з якими керівні посади повинні займати найбільш здібні люди, незалежно від їх соціального походження і фінансових достатків. Справедливий розподіл доходу збільшував розмір внутрішнього ринку для технологічно просунутих товарів. Прибуток створювався завдяки динамічному пошуку ренти. Для одержання прибутку вирішальною стає не конкуренція цін чи якості, а конкуренція нових продуктів, нових джерел забезпечення і нових організаційних форм. Прибуток є винагородою за нововведення, так як нові комбінації дають можливість знижувати витрати виробництва.

Виходячи з вищесказаного, які ж пріоритети має українська зовнішня торгівля, з ким насамперед будувати торговельні відносини, куди і яку експортувати продукцію?

У 2013 році частка країн СНД у структурі експорту України склала майже 35% , чи 22 млрд. дол. А якщо поррахувати лише одну Росію, без СНД, то, частка експорту в Росію в загальній сумі українського експорту майже 24%, чи біля 15 млрд. дол. Частка ЄС у структурі експорту України займає майже 27%, або 17 млрд. дол. За інформацією Держстату, в 2013 році експорт товарів з України до країн ЄС становив 16,759 млрд доларів, що на 2,1% менше, ніж у 2012 році, імпорт товарів з країн ЄС - 27,038 млрд доларів, що на 3,1% більше, ніж роком раніше. Дефіцит зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС в 2013 році становив 10,279 млрд доларів, що на 12,91% більше дефіциту за підсумками 2012 року, коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,62. Обсяг експорту товарів до країн ЄС у 2013 році в порівнянні з

2012 роком знизився на 362,7 млн доларів, у той час як імпорт товарів з країн ЄС зріс на 812,1 млн доларів.

Головними партнерами України залишаються Польща, на яку припадає 15,2% експорту і 15% імпорту з країнами ЄС, Італія - 14,1% і 7,7%, Німеччина - 9,6% і 25% і Угорщина - 9,3% і 5,2% відповідно.

Найбільші обсяги експорту до країн ЄС становили чорні метали і вироби з них, на які припадає 26,2% загального обсягу експорту до ЄС, а також руди, шлак і зола - 10,5%, зернові культури - 10,3%, електричні машини - 9%, насіння і плоди олійних рослин - 7,4%, палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки - 6,3%, деревина та вироби з деревини - 3,6%.

Найбільші надходження імпорту з країн ЄС припадають на механічні машини - 12,6%, а також на палива мінеральні, нафту і продукти її перегонки - 11,2%, засоби наземного транспорту, крім залізничного, - 10,2%, фармацевтичну продукцію - 8,6%, електричні машини - 6,9%, пластмаси та полімерні матеріали - 6,6%, папір і картон - 4,2%.

Профіцит зовнішньої торгівлі послугами з країнами ЄС в 2013 році становив 33,2 млн доларів, що в 4 рази менше профіциту 2012 року. У тому числі обсяги експорту послуг становили 4,203 млрд доларів, імпорту - 4,170 млрд доларів, що на 9,3% і 12,4% відповідно більше показників 2012 року.

Питома вага експорту послуг країнам ЄС у загальному обсязі в 2013 році зросла на 0,8 процентних пункту - до 29%, імпорту на 0,7 процентних пункту, до 54,5%.

Відповідно, з боку експорту Росія і ЄС достатньо важливі для України, вони залишаються головними покупцями української продукції. При цьому продукція, яку продає Україна в Росію і ЄС, дуже відрізняється. В ЄС Україна багато поставляє продуктів харчування, насамперед зерна. В той же час в країни ЄС продають і українські метали, насамперед чавун и феросплави. Є і невелика частка продукції машинобудування, але зовсім незначна. А ось для експорту в Росію як раз продукція українського машинобудування займає значне місце. Біля 90% експорту української

продукції машинобудування іде в Росію, починаючи з обладнання для електростанцій і залізниць, закінчуючи легковими автомобілями і комплектуючими для військової промисловості. При цьому Україна також продає в Росію і продукти харчування, проте уже готові до споживання, і метал.

Мета і Росії і ЄС близька: всі хочуть купляти в інших країнах необхідну сировину, а продавати уже готову продукцію, яка має більш високу додану вартість. Цього хоче і бізнес України. А тому необхідно розширити географічну структуру українського експорту.

За результатами 2013 року Україна експортувала до країн Азії товарів близько 17 млрд. дол., майже як в ЄС. При цьому на відміну від ЄС і Росії, торгівля з країнами Азії у нас в профіциті. Навіть Африка дала українським експортерам заробити біля 5 млрд. дол. Якщо за результатами 2013 року експорт України в Росію упав майже на 14%, то експорт України в Китай виріс майже на 35%. При цьому в Китай Україна почала продавати не лише руду, а й машини, і обладнання. На 3% виріс експорт в Туреччину, частка якої в загальній сумі українського експорту майже 6%. Виріс експорт в Єгипет, куди Україна продає біля 4% всього свого експорту. Більш вигідною стає торгівля з країнами Близького Сходу, наприклад експорт в Саудівську Аравію виріс на 12%. А ще Індія, яка просто таки мільйонами тонн купляє нашу соняшникову олію, а в останній час почала навіть купляти українське обладнання для своєї енергосистеми.

Поряд зі змінами в географічній структурі українського експорту, необхідні радикальні зміни і в товарній структурі. Величезний потенціал має українська аграрна галузь. Вона має багато виробничих потужностей, людський капітал, тому Україна відіграватиме величезну роль у продовольчій безпеці в світі.

Україна може вже цього року стати другим у світі експортером зерна. Першість на цьому ринку утримують Сполучені Штати. Таке різке зростання українського експорту продукції національних аграріїв викликане

глобальним збільшенням попиту на продукти харчування, що провокує зростання цін на світових ринках. За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН за останні десять років попит на світових ринках на зернові зріс більш ніж на 20% - з 1,9 млрд. т у 2002 р. до 2,3 млрд.т у 2012. За цей же час ціни на них зросли на 255%[1].

Українські аграрії розраховують на збільшення доходів і в майбутньому – кліматичні умови поки що дають підстави для оптимістичних прогнозів. В уряді очікують відправити на експорт до 34 мільйонів тонн – більше ніж половину вирощеного врожаю. На фоні проблем українських металургів локомотивом економіки поступово стає сільське господарство. Рекордного врожаю очікують і наступного маркетингового року. Західні інвестори очікують від держави прозорішої політики і викорінення тіньових схем. Країни Заходу готові підтримувати реформування українського аграрного сектору, ділитися як технологіями, так і надавати фінансові ресурси.

З першого травня аграрна продукція з України отримає полегшений доступ до європейського ринку. ЄС тимчасово скасував мита на українські товари. Сільгоспвиробники вже почали переорієнтовуватися на західних споживачів. Загальний економічний ефект від торгових преференцій ЄС для української економіки може становити 497 млн. євро і включатиме 340 млн євро.

Таким чином, диверсифікація структури українського експорту є важливим чинником економічного зростання. Саме така торгівля потрібна і цікава для України.

Список використаної літератури:

- 1.Голубов О. Їжа на вивіз/ О. Голубов// Кореспондент. – 2013.- №16.С.2